

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИМІР ЯКОСТІ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

У статті надано визначення якості вітчизняної освіти в контексті її інтеграції до європейського простору, виявлено чинники, що забезпечують якість професійної освіти, узагальнено європейські вимоги щодо якості підготовки майбутніх фахівців. Висвітлено питання регулювання якості освіти державними стандартами, що виступають механізмом для забезпечення ринку освітніх послуг.

Ключові слова: якість освіти, державний стандарт, європейський вимір, професійна освіта.

В статье дано определение качества отечественного образования в контексте его интеграции в европейское пространство, выявлены факторы, обеспечивающие качество профессионального образования, обобщены европейские требования к качеству подготовки будущих специалистов. Освещены вопросы регулирования качества образования государственными стандартами, являющимися механизмом обеспечения рынка образовательных услуг.

Ключевые слова: качество образования, государственный стандарт, европейское измерение, профессиональное образование.

In the article the definition of the quality of Ukrainian education in the context of its European integration is given. Factors which guarantee the quality of professional education are cleared out. Questions concerning the regulation of the quality of education by state standards which are mechanisms for providing the market of educational services are under the author's consideration.

Key words: quality of education, state standard, European measuring, professional education.

Утвердження таких суспільних і особистісних цінностей як «людина», «творчість», «духовність», «компетентність» визначається характером сучасних цивілізаційних процесів та зумовлює появу в педагогічній практиці гуманістично зорієнтованих підходів і технологій, спрямованих на цілісний розвиток особистості майбутнього фахівця, активізацію його творчих можливостей та зростання загальної культури. Нова парадигма освіти (перехід від центрованості на накопиченні знань до формування та розвитку відповідних компетентностей) визначає нові змістовно-ціннісні орієнтири освітнього простору. Болонська угода європейських країн загострила питання якості сучасної освіти й підготовки кадрів, здатних виконати соціальне замовлення, брати активну участь у відродженні суспільства.

Державні документи («Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ ст.», Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту» та ін.) наголошують на тому, що людина є вищою цінністю суспільства. Зміна умов її життя, принципів організації життєдіяльності та навчання безпосередньо пов'язані з

успішною самореалізацією особистості в нестабільних, постійно змінюваних обставинах. Запорукою успішної самореалізації особистості наразі виступає не накопичення знань, а набуття практичного досвіду в застосуванні цих знань, уміння отримувати користь із трансформації набутих знань та їх мобільності, що веде до формування певних компетентностей.

Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ ст. визначила, що головною метою вітчизняної системи освіти є створення умов для розвитку та самореалізації кожної особистості, забезпечення високої якості освіти випускникам середньої та вищої школи. Переважна більшість педагогів-науковців та освітян-практиків переконані, що підготовка фахівців у будь-якій сфері повинна здійснюватись на новій концептуальній основі. Людський фактор став одним з основних у розв'язанні цього питання. Сучасній школі потрібен не простий виконавець професійних функцій, а кваліфікований компетентний фахівець з високим морально-духовним потенціалом, який би прагнув власної самореалізації у професійно-педагогічній діяльності, втілював сучасні принципи навчання і

виховання, змінив сенс і характер стосунків у системі «викладач – студент».

Питаннями якості освіти опікувались багато вітчизняних науковців та викладачів-практиків. Проблемам якості шкільної освіти присвячені наукові дослідження Л. М. Калініної, В. Г. Редька, О. М. Топузова, І. В. Размолодчикової та ін. Розробкою стандартів якості педагогічної освіти займались В. П. Андрущенко, О. В. Глузман, І. А. Зязюн, В. І. Луговий, С. О. Сисоєва та ін. Питання якості вищої технічної освіти порушувались у дослідженнях В. А. Козакова, Г. О. Козлакової, Н. В. Ладогубець, Е. В. Лузік та ін. Якість іншомовної підготовки учнів та студентів стала предметом вивчення Л. П. Голованчук, О. І. Пометун, С. Ю. Ніколаєвої, О. Б. Бігич, Н. К. Скляренко та ін. Водночас співвідношення якості вітчизняної освіти з вимогами європейської освітньої спільноти не можна вважати достатньо дослідженим в українській педагогічній науці, чим і зумовлений вибір теми нашої статті.

Мета статті – надати характеристику вітчизняної системи підготовки студентів з позицій європейських вимог до якості освіти.

Завданнями статті передбачається:

- сформулювати визначення якості освіти в контексті державних освітніх стандартів;
- виявити чинники, що забезпечують якість освіти;
- охарактеризувати інструменти підвищення якості освіти;
- узагальнити європейські вимоги щодо якості освіти.

За роки незалежності нашої держави вища освіта перестала бути атрибутом обраних – вона стала насправді масовою, доступною кожному випускнику середньої школи, який за результатами зовнішнього незалежного оцінювання знань набрав необхідну кількість балів. До того ж, можливість подавати документи для вступу до ВНЗ одночасно в декілька університетів відкрила шлях до отримання вищої освіти практично кожним випускником середньої школи.

Але, як будь-яке явище реальної дійсності, феномен масової освіти має не тільки свої переваги, але й недоліки: масова вища освіта не гарантує якості знань та професійних умінь випускників університету. Водночас загострення конкуренції на ринку праці, інтеграція України в європейський освітній простір, рівень розвитку науки і технологій вимагають висококваліфікованих, критично мислячих, позитивно налаштованих фахівців, здатних до саморозвитку і самовдосконалення. Тож питання якості вітчизняної освіти набуває особливого значення в контексті європейського виміру професійної підготовки фахівців усіх рівнів.

Якість – це «філософська категорія, що виражає суттєву визначеність об'єкта, завдяки якій він є саме цим, а не іншим. Це об'єктивна і загальна характеристика об'єктів, що виявляється в сукупності їхніх якостей» [1, с. 567]. Якість продукту розуміють

як «відповідність стандарту, застосуванню, вартості, передбачуваним потребам» [2, с. 12]. Якість освіти – це системно-соціальні характеристики, що визначають відповідність системи освіти прийнятим вимогам, соціальним нормам, державним стандартам [3, с. 14].

Якість вищої освіти – системна сукупність ієрархічно організованих соціально значущих властивостей (характеристик, параметрів) в освіті (як результату, як процесу, як освітньої системи) [4, с. 75].

Питання якості освіти на всіх її етапах регулюються державними стандартами, мета яких – забезпечити диференційовану варіативність навчання при будь-якій її формі в кожному навчальному закладі [3, с. 19]. Держава змушена впроваджувати стандарти в освіті під тиском ринку праці, який диктує вимоги до випускників вищих навчальних закладів, що, своєю чергою, спонукає шкільну освіту розвиватись відповідно до вимог, необхідних для продовження навчання. Стандарти дають гарантії суспільству в тому, що буде забезпечено необхідний рівень якості освіти; водночас, вони надають право кожній особистості формувати свої потреби та реалізовувати свої можливості. Стандарт становить компроміс між ідеалом і реальністю. Він залежить від стану розвитку суспільства, насамперед, від його економічного стану: з розвитком суспільства відбувається вдосконалення стандарту. Державний стандарт має бути реальним і соціально зумовленим. Реальність означає досягнення необхідних результатів при засвоєнні навчальної програми; соціальна зумовленість розглядається в контексті потреби у фахівцях як ринком праці, так і державою. Тут мова йде про відповідність спеціалізації учнів, слухачів, студентів потребам бізнесу для вирішення короткотривалих завдань і суспільства в цілому – для вирішення довготривалих завдань.

Суспільство повинне формувати структуру ринку праці відповідно до перспективних напрямів розвитку науки та виробництва, оскільки об'єднання національних ринків товарів та послуг у єдиний інтернаціональний ринок різко загострює конкуренцію. З огляду на глобалізаційні процеси у всіх сферах життєдіяльності людини вітчизняна система освіти повинна якістю своєї інтелектуальної продукції не тільки відповідати вимогам практики, науки, соціальної сфери, але і значно їх випереджати. Випереджальний характер вітчизняної освіти забезпечується дієвістю державних стандартів та створенням незалежних структур, що контролюють якість освіти [5].

Державні стандарти виступають механізмом для регулювання ринку освітніх послуг з огляду на перспективний розвиток суспільства та створення умов для кожної особистості в плані її самореалізації. Серед функцій державного стандарту виділимо такі:

- стратегічна – розмежування якості освіти за рівнями, до кожного з яких ставляться конкретні державні вимоги;
- нормативна – науково-методичне забезпечення та регламентація діяльності навчальних закладів;
- координаційна – організація діяльності органів незалежного оцінювання якості освіти, створення відповідних структурних ланок, визначення напрямів розвитку, оптимізація процесу впровадження стандартів;

– контрольна – аналіз стану і тенденцій розвитку освітньої діяльності навчальних закладів відповідно до державних вимог і прогнозу потреб суспільства;

– синтезуюча – забезпечення узагальнення досвіду провідних навчальних закладів, створення умов для його розповсюдження, актуалізація на цьому ґрунті державних стандартів у сфері освіти;

– інформаційна – забезпечення інформованості суспільства відносно ефективності діяльності навчальних закладів.

Потреба у підвищенні якості освіти в Україні вимагає посилення пошуків ефективних форм і методів навчання, вивчення вітчизняного і зарубіжного досвіду формування професійних компетентностей випускників вищої школи у різних галузях діяльності. Аналіз теоретичного обґрунтування структурно-функціональної моделі формування самоосвітньої компетенції майбутніх фахівців, запропонований вітчизняними дослідниками (О. І. Жорнова, І. Жукевич, М. І. Загреба, О. М. Ножовкін та ін.), засвідчив, що підвищення рівня сформованості самоосвітньої компетенції з обраної спеціальності неможливе без удосконалення практичних навичок використання професійних знань, тож одне з завдань сучасної вищої школи полягає в тому, щоб сформувати у студента необхідність самостійно вдосконалювати свої професійні вміння, поповнювати свої знання, користуючись перевагами мережі Інтернет, послуговуючись навичками відбору й структурування інформації, отриманими в період навчання в університеті. Випускник університету має володіти відповідними навичками як у змістовому, так і в процесуальному плані, та усвідомлювати, що його професійне становлення й зростання можливе лише за умови постійного збагачення й оновлення власних знань, роботи над собою в плані оволодіння компетентностями, необхідними для досягнення поставленої мети. Тож можна узагальнити, що якість навчальних досягнень студентів залежить від рівня мотивації до оволодіння навичками майбутньої професійної діяльності, неперервної систематичної навчально-пізнавальної активності студента, самостійної роботи студента і систематичного контролю, якості оцінювальних матеріалів.

Серед чинників, що забезпечують якість освіти, звернемо увагу на такі:

– професійна підготовка викладачів, їхні особистісні якості;

– відповідність навчальних програм сучасним вимогам;

– якісне навчально-методичне забезпечення процесу підготовки майбутніх фахівців;

– застосування сучасних технологій навчання;

– наявність адекватної системи контролю й оцінювання;

– належне матеріально-технічне забезпечення;

– спрямованість навчання на формування соціально значущих якостей сучасного фахівця.

Якісна освіта в європейському вимірі залежить від якості самих вимог (цілей, стандартів і норм); якості ресурсів (кадровий потенціал, програми, контингент студентів, матеріально-технічне забезпечення, фінанси тощо); якості освітніх процесів (наукова та навчальна діяльність, освітні технології, управління), що безпосередньо забезпечують підготовку фахівців.

Визначальними критеріями освіти в рамках Болонського процесу є якість підготовки фахівців; зміцнення довіри між суб'єктами освіти; відповідність європейському ринку праці; мобільність; сумісність кваліфікацій, посилення конкурентоспроможності європейської системи освіти, а європейська кредитно-трансферна система організації навчання (ЄКТС) виступає інструментом підвищення якості вищої освіти: вона впливає на цілі, зміст, методи, форми, засоби та суб'єктів навчального процесу.

Цілі формулюються у вигляді компетенцій, якими повинні оволодіти студенти, що передбачає реалізацію компетентнісного підходу до навчання.

Європейський вимір якості освітнього процесу характеризується:

– якістю змісту освіти (навчальних планів, робочих програм, навчальної та навчально-методичної літератури);

– якістю методів навчання і виховання, методів організації пізнавальної діяльності (ПД), контролю результатів ПД, контролю над організацією навчальної діяльності;

– якістю освіченості особистості (засвоєння, знань, розвиток умінь і навичок, рівень засвоєння морально-ціннісних норм).

Водночас якість організації навчання у вищій школі залежить від форми навчання (аудиторна, індивідуальна, самостійна робота студентів); раціонального поєднання репродуктивних та активних методів навчання; поточного, модульного та підсумкового контролю навчальних досягнень студентів; контролю над здійсненням навчальної діяльності з боку адміністрації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Советский энциклопедический словарь. – М. : Советская энциклопедия, 1982. – 1271 с.
2. Основні засади розвитку вищої освіти України. – Частина 3 / За ред. С. М. Ніколаєнка ; Упорядники: Степко М. Ф., Боллобаш Я. Я., Шинкарук В. Д., Грубіно В. В., Бабин І. І. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2006. – 181 с.
3. Супрун В. В. Акредитация навчальних закладів як механізм державного регулювання освітньої діяльності в Україні / В. В. Супрун. – Миколаїв : Вид-во НаУКМА, 2001. – 346 с.
4. Козак Ф. Концептуальні засади організації навчального процесу в умовах кредитно-модульної системи підготовки фахівців / Ф. Козак // Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу. Документи і матеріали. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2004.

5. Бойко А. І. Конкурентоспроможність освіти як показник її ефективності та якості / А. І. Бойко // Вища освіта України. – 2008. – № 3. – С. 16–21.
6. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Наук. ред. укр. вид-я С. Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.

Рецензенти: Онкович Г. В., д.пед.н., професор;
Козлакова Г. О., д.пед.н., професор.

© Гришкова Р. О., 2013

Дата надходження статті до редколегії 07.05.2013 р.

ГРИШКОВА Раїса Олександрівна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри англійської мови Чорноморського державного університету ім. Петра Могили, м. Миколаїв.

Коло наукових інтересів: якість підготовки студентів нефілологічних спеціальностей до іншомовної міжкультурної взаємодії.